

UVOD

Smješteno na sjeverozapadu Hrvatske, Hrvatsko zagorje je valovita kotlina s bezbroj brežuljaka zaštićenih s tri strane gorama Medvednicom, Ivanšćicom i Kostelskom gorom pa tako Krapinsko-zagorska županija kao toplo šareno srce svijetli u dušama ljudi koju su tu "navjek" ili poput lampuša u ruci namjernika koji su samo na proputovanju. Malo je to područje velikih događanja iz kojih su potekla kazivanja o braći Čehu, Lehu i Mehu, životno uzbudljiva tragedija Veronike Desiničke, a i nadahnuta legenda o Matiji Gupcu od uvijek životno osvaja. Zagorsku povijest prate legende, anegdote i živopisne kronike o parnicama oko krivolova ili nasljedstva, o nadmudrivanju naroda i vlasti, o bezakonju, Božjoj pomoći i kazni. Puno se još starih kazivanja šapuće po zagorskim seoskim kućama, tajanstveno upućenog pogleda na obližnje brege na kojima stoje skrivene gradine i drage crkvice.

Čitav ovaj kraj neznatne površine koji je oduvijek otvoren srednjoeuropskim utjecajima, spomeničko je područje te zbog rasprostranjenosti spomenika kulture i njihovog velikog značaja koji svojom pojavnošću daleko prelazi granice regije postaje jedan od bitnih nosilaca cjelokupne kulture hrvatskog naroda. U Hrvatskom zagorju zaštićeno je tako oko 275 spomenika kulture od 25000 zabilježenih raznolikih spomenika u Hrvatskoj. Na području Krapinsko-zagorske županije u registar zaštićenih spomenika kulture upisano je šezdesetak objekata, a preventivnu zaštitu još ima 130 spomenika od ukupno 700 upisanih spomenika. Velikani poput Draškovića, Keglevića, Oršića, Vrhovca, Sermagea, Patačića, Kukuljevića, Wiesnera, Zagorke, Galovića, Domjanića, Mihanovića, Šuflaja, Krambergera, Erdödy, Nadasdy-y, Kulmera, Jelačića, Raucha pa sve do Tita i Tuđmana ostavili su zagorskim bregima i ljudima svoj duh. Svoje znanje i kulturu ugradili su u ovoj kraj pa iza njih nisu ostale samo ruševne nekretnine.

Povijest ovoga kraja počinje se iščitavati od prije 10 milijuna godina iz fosilnih nalaza biljaka, kukaca i ptica pronađenih u Radoboju, zatim preko kamenih klinova i šiljaka iz Okolice Golubovca, starih preko 500 000 godina prije Krista. Slijede nalazi neolita iz pregradskog kraja i ostaci brončanog doba iz Krapine te naselje kulture polja sa žarama iz Špičaka i Budinščine. Iz antičkog doba poznati su žrtvenici Jupitera pored Krapine, Mithin nalaz iz Pregrade, Lobora, Kebela, Brezne gore, Hrašćine i Krapinskih Toplica. Današnji prostor ove županije prvotno je bio naseljen Panonima i keltskim savezom plemena Tauriska, a rimskim osvajanjem postaje dijelom provincije Panonije ostavši tako izvan glavnih prometnih pravaca koji su prolazili dolinom Save i Drave te zbog takovog položaja nije bio ni mogućnosti za razvoj značajnih urbanih središta. Krajem 4. stoljeća, u razdoblju velikih seoba naroda, stanovništvo se povlači u podgorja i tada nastaju dva za sada poznata kasnoantička naselja, u Loboru na platou uz kapelu Majke Božje Gorske i na sjevernim obroncima Medvednice na lokalitetu Kuzelin. Dolaskom Slavena i Hrvata krajem 6. stoljeća pomalo se mijenja prostorna organizacija, a što naročito dolazi do izražaja početkom feudalizma i formiranja više nizinskih naselja.

Osnivanjem zagrebačke biskupije 1094. godine, Ugarsko Kraljevstvo učvršćuje svoju vlast između Save i Drave te Zagreb postaje središte srednjovjekovne Slavonije, a Zagorje granični prostor prema germanskom Rimskom Carstvu. Dolazi do formiranja kraljevskih županija koja su ujedno i središta arhiđakonata.

U 13. stoljeću spominje se Krapina kao županija sa sjedištem u kraljevskoj utvrdi, a od 1225. godine umjesto Krapine spominje se castrum Zagoria i comes de Zagoria. Prvi se put tako javlja pojam Zagorje, a županijski se prostor prostire na istok do župe Hrastne i župe Moravečke, prema sjeveru do gore Oštrc i Belec. Zapadni dio uz

rijeku Sutlu nalazio se u sastavu Vrbovečke županije. Najveći broj feudalnih naselja nastaje pod južnim padinama Ivanščice, a gusta naseljenost ovog prostora uvjetovala je i velik broj srednjovjekovnih župa. Provalom Turaka i ovo se područje zatvara u utvrde, stanovnici se pretvaraju u kmetove, a naselja u sela. Zagorje su naselile izbjeglice iz opustošenih krajeva. Oslobođanjem od turske opasnosti u 18. stoljeću započinje nov ciklus u kom se barokiziraju stare gotičke i grade nove barokne crkve. Javlja se čitav niz proštenjarskih – Marijanskih svetišta.

Zbog malo podataka o djelovanju i životu župa u kasnom srednjem vijeku za neke crkve se zna samo da su postojale. Puno je više podataka o crkvama u vrijeme baroknog buđenja sakralne umjetnosti. Krajnje je vrijeme da razbacano biserje po zelenim zagorskim bregima sakupimo u ogrlicu naše kulture te je ponosno predstavimo svijetu. Ali i nama samima. Treba samo otvoriti srca da bi prihvatili taj ures.

Danas gotova da i nema zagorskog brežuljka koji kao krunu na sebi nosi crkvicu. U ovom vodiču govorimo o tim našim dragim crkvicama, o tome gdje ih pronaći i kako najlakše do njih doći. Ako se popnete do prve, vama najbliže crkve i prepustite se vidicima, u očima će vam zasvijetliti još desetak sličnih brežuljka oko vas. Zanimljivo je da posmatrač prvo vidi crkveni toranj koji je najskrovitiji crkveni prostor. Podsjeća pomalo na tavan djedove kuće na koji nam je kao djeci bio zabranjen ulaz. Prvo zato jer je tu obično bio trošan pod ili je na njega trebalo proći klimavom lojtrinom, a drugo jer tu ima stvari koje baš i nisu za dječju igru. Ali i te kako izaziva znatiželju. Kako smo danima samo čekali trenutak nepažnje naših čuvara i poput uljeza se uvlačili u ta prašnja mjesto tražeći avanture, daleka putovanja, nadanja i strahove, nove snove. Taj dječji nagon otkrivanja nepoznatog neki od nas s vremenom su izgubili, no Bogu hvala u mnogima je i dalje životni pokretač i izvor radosti. Zvonici mame, ali pogled u njih, a pogotovo s njih privilegija je samo povlaštenih - župnik, zvonar, graditelj, golubovi... i prava je šteta što se ti prostori ne otvaraju kako bi svi mogli uživati u tom jedinstvenom pogledu sa zvonika na valovite brežuljke tražeći korake kuda smo prošli, otkrivajući staze kojima bi valjalo krenuti.

Još rođenjem zavoljeli smo valovito zelenilo o kojemu su nam djedovi pričali i to naše korijenje, to lijepo breme zauvijek smo ponijeli u sebi. Kao djeca smo proštenjarili kroz šarenilo licitarskih srca i zagledali vitke tornjeve naših "cirkvi na dragim bregima", u pitomom zagorskom krajoliku gdje se nižu razbacana sela, crkve i kapele, kleti, dvorci, voćnjaci i stare gradine. Sve te drage slike neprestano podsjećaju na događaje koji se gomilaju na tom malom području, na prostoru prepunom povijesti, djela ljudi, prožimanja kultura, prohujala vremena koje je ostavilo svoje staze pa još uvijek možemo poći u avanturu doživljaja vlastitog puta u sjeni prošlih života tražeći bolju budućnost. Sve što je u prošlosti ovdje sagrađeno u nama je sačuvano i samo je pitanje hoćemo li na vrijeme i do koje mjere postati svjesni bogatstva koje nosimo. Priroda koja nas okružuje, kraj koji oblikuje doživljaje, prisutan je u tolikoj mjeri da postaje nerazdvojiv dio naše duhovnosti.

Planet na kojem živimo, kojeg nekontroliranom izgradnjom razgrađujemo, mijenja se tako brzo da te promjene ostavljaju duboke brazde u načinu međusobnih odnosa, ali i našeg odnosa prema okolini, nesmotreno zaboravljajući da se odnos prema prirodi višestruko vraća. Na bilo koji način. Napredak tehnologije koji je toliko pridonio materijalnom bogatstvu čovječanstva u isto nas je vrijeme odvojio od našeg okoliša gušeći duhovnu povezanost, taj jedinstven dar spajanja svih bića i svih stvari na ovom planetu u zajedničkoj životnoj energiji. Velika ova riznica prirodnih ljepota, materijalne i duhovne kulture nanovo potiče duh i htjenje da sve to ponovo oživimo kako bi smogli više snage i hrabrosti ponuditi to neprocjenjivo blago i drugima. Te

ruševne crkvice, ta neiscrpna duhovnost koja iz njih zrači nije samo naše vlasništvo. Ona pripada svim ljudima, svim morima, planinama, svim oblacima i zvijezdama, svakoj travki, svakoj životinji i svakom lutajućem povjetarcu ovoga planeta. Župne crkve i njihove kapele rasute po bregima, svojom arhitekturom i inventarom možda najočitiije pokazuju i vremenski slijed i umjetnički izraz epoha koje danas samo treba htjeti doživjeti da bismo odredili sebe u povijesnom kretanju te na toj tradiciji znali graditi budućnost. A budućnost ovoga siromašnog kraja danas svi traže u turizmu, ali kao da blago svježije podneblje bez velikih industrijskih zagađivača koje obiluje ljekovitim vrelima teško pokreće realizaciju turističkog raja. Planovi se svode samo na kupanje u toplim vodama, a bezbrojne prekrasne crkvice, velebnii dvorci i romantične kurije sa svojim tajnim ili već prepričanim pričama kao nijemi svjedoci ostaju i dalje po strani prepuštani svome samorazaranju iako je malo ovakvih prostora s tolikim kulturno-spomeničkim blagom koje uz dobru infrastrukturu može biti generator turizma. Sudbina kulturne baštine ovisi o kulturi baštinika. Dvorci hrvatskih velikaša bogatstvo su Zagorja i velika su turistička atrakcija. Mali zagorski prostor koji je bio sigurno sklonište velikaša tijekom Turskog nadiranja na zapad, u mirnije je doba postao branik opstojnosti hrvatskog integriteta i nacionalnog identiteta. Velikaši su okitili zagorske brege dvorcima koji su možda skromniji od dvoraca uz Loire-u, ali kao kulturno-povijesni spomenici za Hrvatsku su povijest dragocjeni. Njih se ne bi trebalo stidjeti i ne bi trebali ostati konzervirane ruševine i hrpe kamenja u zaraslim šumama. Privlačan kulturni turizam zahtjeva dojmljiv kulturni sadržaj. Turisti neće hrliti u ovaj dio Hrvatske zbog starih zanata, domaćih jela ili uvoznih atrakcija. Pri poticanju kulturnog turizma treba jasno razlučiti izvorne vrijednosti od onih uvoznih.

Još iz 2. stoljeća potječe običaj okupljanja kršćana na nedjeljnim pjevanjima Kristu u središtima okupljanja vjernika – crkvama. Prema indogermanskom prajeziku riječ **grha** (daljnjim razvojem **giriha, čerč, crkva**) označava mjesto, prostoriju u kući gdje se sastaju ljudi na zajedničkom blagovanju. Na žalost, takovih prastarih svetišta na našim prostorima više nema. Današnji sakralni objekti u Hrvatskom zagorju relativno su skromne građevine, rijetko iz temelja novo građene već su pregrađivane i proširivane starije, najčešće iz doba gotike.

Hrvati su kršćanstvo prihvatili pred više od trinaest stoljeća. Prve dodire sa Svetom Stolicom imali su već 641. godine, kad su primili papina izaslanika opata Martina koji je došao od njih otkupiti kršćansko roblje i kosti mučenika. O pokrštenju Hrvata nema puno podataka ali se zna da je ono teklo mirno i slobodno između 7. i početka 9. stoljeća. U 9. stoljeću Hrvati su već uključeni u veliku europsku kršćansku zajednicu. Njihovi vladari Mislav (oko 839), Trpimir (852) i drugi grade crkve i podižu samostane, što je znak da je kršćanstvo među Hrvatima bilo već duboko ukorijenjeno u narodu.

U doba hrvatskog kraljevstva s narodnim vladarima među Hrvatima djelovali su benediktinci koji su ostavili neizbrisiv pečat na području crkvenoga, kulturnoga i državnoga života toga doba. Kad je 1102. Hrvatska izgubila vlastitu dinastiju i ušla u personalnu uniju sa Mađarskom, benediktinci su polako odumirali, a hrvatskom katoličanstvu poseban biljeg daju prosjački redovi, poglavito franjevci, a onda i dominikanci. Potom su na vjersku i kulturnu formaciju Hrvata snažan utjecaj izvršili isusovci.

Već od 9. stoljeća u Hrvatskoj se bilježi jedinstvena pojava u cijelome rimokatoličkom svijetu, rimokatolička liturgija na narodnom jeziku s posebnim glagoljskim pismom. Unatoč raznim nesuglasicama i protivljenjima, papa Inocent IV odobrava senjskom biskupu Filipu upotrebu crkveno-slavenskog jezika i glagoljice te su tako sve do II vatikanskog koncila Hrvati bili jedini narod koji nije morao za liturgijski jezik koristiti isključivo latinski.

U srednjem se vijeku Hrvatsko zagorje spominje kao župa i kraljevska županija sa sjedištem u Varaždinu, a najstariji cjelovit popis župa Zagrebačke biskupije potječe iz 1334. godine. Sastavio ga je zagrebački kanonik, arhiđakon Ivan Gorički i uvrstio u "Statut zagrebačkog, kanoničkog Kaptola".

Kako je to najstariji popis župa zagrebačke biskupije iz njega doznajemo i približnu starost naselja koja su tada imala župu. U Hrvatskom zagorju tako su najstarije župe u Kostelu, Krapini, Taborskom, Desiniću, Zagorskim Selima, Vrbovcu, Krapinskim Toplicama, Petrovskom, Pregradi, Sv. Križu Začretju, Belcu, Loboru, Mihovljanu, Radoboju, Petrovoj Gori, Lovrečanu, Zajezdi, Martinšćini, Konjšćini, Mariji Bistrici, Gornjoj Stubici, sv. Mateju, Donjoj Stubici, Hrašćini, Komoru. Kasnije se javljaju još župe u Jezeru Klanječkom, Tuhlju, Maču, Zaboku, Velikom Trgovišću i Zlataru.

Izbor kajkavskih liturgijskih čitanja izašao je u Grazu 1651. godine, a u liturgijskoj čitanki tiskanoj 1586. godine u Varaždinu čuva se najstariji poznati tekst na kajkavskom narječju.

Dokument o osnivanju zagrebačke biskupije nije sačuvan, ali se temeljem povelje ostrogonskog nadbiskupa Felicijana iz 1134. godine može zaključiti da je spomenutu crkvu utemeljio mađarski kralj Ladislav I. Sveti odijelivši na crkvenom polju Posavsku Hrvatsku od mitropolije u Splitu i ostalih dijelova Hrvatske. Srednjevjekovni vladari imali su pravo u svojoj kraljevini osnivati biskupije, imenovati biskupe i više crkvene dostojanstvenike, a sve u sporazumu s papom koji je ugarskim kraljevima dodijelio takve povlastice. Biskupi su pak time ulazili ne samo u vlast plemstva već i državnih velemoža. Redovito su bili kraljevi kancelari što bi danas odgovaralo funkciji predsjednika vlade neke države. Isto tako na svom su području feudalci imali slične ovlasti. Oni su osnivali župe na području gdje su bili vladari, imenovali župnike, a time su bili i dužni župniku dati određenu naknadu, dati materijal za gradnju i popravak crkvi, a njihovi kmetovi davali su radnu snagu. Za uzvrat su feudalci imali rezervirano počasno mjesto u crkvi te kripte za grobove svoje obitelji.

Godine 1180. zagrebačka biskupija ušla je u kaločku mitropoliju, u kojoj je ostala sve do 11. prosinca 1852. godine kad ju je papa Pio IX uzdigao u rang nadbiskupije i mitropolije, određivši da biskupije u Đakovu, Križevcima i Senju budu sufraganske. Uspostavom nadbiskupije i metropolitanskog sjedišta u Zagrebu 11. prosinca 1852. godine ostvaruje se stoljetni san da nacionalno središte svih Hrvata postane ishodištem svehrvatske crkvenosti.

Patronstvo nad crkvama zadržalo se sve do 20. stoljeća iako su feudalni odnosi već davno bili prestali. Naime plemstvo je sve više patronatstvo počelo osjećati kao teret, a i mijenjale su se prilike u Crkvi. Između dva svjetska rata u većini je župa patronat bio otkupljen, a onda su takovi odnosi prestali. Sada su sve župe samostalne. Biskup može imenovati župnike posve samostalno bez ikakva prava zemaljske vlasti na tu odluku.

Tijekom 16. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj je drastično smanjen broj stanovništva i gotovo zamrla "mirnodopska" graditeljska djelatnost, tako da uz ranobarokne graditeljske pothvate 17. stoljeća, kao i u likovnim umjetnostima tog doba općenito, gotovo nema spomena hrvatskih imena. Projektanti i graditelji, kipari, slikari, štukateri, rezbari i ostali majstori su stranci koji unificirane barokne oblike rimskog podrijetla donose iz Italije ili posredno iz Austrije, odnosno Štajerske ili Slovenije.

U 17. i naročito 18. stoljeću kada su se vojne prilike stabilizirale, otvorila se mogućnost i u umjetnosti približavanja Zagorja zemljama Europe. Nastaje razdoblje baroka u kojemu se uz procvat crkvene umjetnosti, u Zagorju doživljava procvat i u svim ostalim područjima života.

Uz tradicionalne kasnorenesansne oblike u arhitekturi i uporno održavanje nekih gotičkih rješenja (jednobrodne crkve s poligonalnim ili kvadratičnim svetištem) treba zamisliti i veliki broj drvenih crkava koje na žalost nisu sačuvane.

Hrvatsko plemstvo, oslobođeno iscrpljujućih obrambenih ratova, usmjerilo je snage na razvitak i uređenje posjeda. Tako je u vremenu od 17. stoljeća do 19. stoljeća napravljeno, obnovljeno ili dograđeno šezdesetak zagorskih dvoraca. Uz dvorce se grade gospodarske zgrade, oplemenjuju vinogradi, sade se drvoredi i oblikuju perivoji i jezera. Obrazovani i staleški povezani s izvorima svježih ideja, velikaši su pokretači razvitka, nosioci kulture i kolatori crkve koje se tada bogatije opremaju.

Prigradnjom po jedne kapele s južne i sjeverne strane broda jednobrodnoj gotičkoj crkvi s poligonalnim svetištem povećao se obujam crkve i omogućio smještaj još dvaju oltara. Svojom razvedenošću i dinamičnošću - naročito kad su kapele polukružnog oblika - novi tlocrt je odgovarao ujedno i temeljnim načelima baroknog oblikovanja, kao što se križnim rasporedom umjesto uzdužne usmjerenosti naglašavao centripetalni karakter prostora (adaptacije u Taborskom, Zajezdi i drugdje).

Tradicija proštenjarskih crkava dosegla je neslućenu popularnost u obnovi, barokizaciji i gradnji novih crkva čudesne ljepote i umjetničke vrijednosti. Donatori zadušeni za uzdržavanje župa, ostavili su bogato kulturno nasljeđe upošljavanjem kvalitetnih umjetnika koji su bogato opremali skromne crkvene građevine pa je tako u to doba sjeverozapadna Hrvatska postala i mjesto procvata zlatarstva.

Na oltarima i propovjedaonicama zagorskih crkava i kapela razni drvorezbari koji su došli iz Austrije i Italije ili su bili domaći umjetnici, ostavljaju veliki broj izuzetnih umjetničkih djela. Kod zidnog slikarstva najčešće su to djela Ivana Krstitelja Rangera, Jožefa Lerchingera te Antuna Dovečera, a u štafelajnom slikarstvu mogu se uočiti tri kompaktne cjeline. Najveći dio zauzimaju slike Rangera i njegovih suradnika pavlina, a u tom pavlinskom krugu velik je opus i Gabrijela Tallera. U drugu grupu spada opus varaždinskog slikara Blasiusa Grubera, a u trećoj je Metzingerova radionica iako sam Valentin Metzinger na području Krapinsko-zagorske županije ima samo jednu sliku i to u crkvi u Taborskom.

Krajem 18. stoljeća javlja se klasicizam, što znači povratak na longitudinalni tip crkve, a smjena se, između ostalog, iskazuje i prebacivanjem težišta sa zida - što je u baroku bio glavni nosilac izraza - na stupovlje. U tom smislu, po prostornoj dispoziciji, karakteristična je što se vraća jednostavnom tipu uzdužnog tlocrta s polukružnom apsidom, ali su unutar broda i apside umetnuta po četiri stuba, odnosno stupa što nose kupolu odnosno svod.

Nakon baroknog procvata slijedilo je razdoblje ponovnog gašenja crkvene umjetnosti u ovim krajevima. Iza nas je razdoblje u kojem smo izgubili svoj put zalutavši u vijugama vremena koje je nakon prohujalih stoljeća vlastitu umjetničku baštinu postavilo teretom. Izgledalo je kao da više nećemo, a i ne možemo nositi taj dar, kao da više ne možemo odgovarati vrijednostima prošlih vremena koje smo dobili u nasljeđe, a često obuzeti svakodnevnicom ne želimo više niti znati za njih.

Krajem 19. stoljeća u Hrvatskoj, koja je do 1918. bila u sklopu Austro-Ugarske, organiziraju se hrvatski katolički đaci, studenti i intelektualci te stvaraju svoj pokret da bi u društvo unosili katolička načela i vrijednosti. Nepovoljno razdoblje za katolike bilo je u prvoj Jugoslaviji što je tijekom II svjetskog rata dovelo do krvavog obračuna u kojem su na svim stranama pale nevine žrtve, među kojima je bio i veći broj katoličkih svećenika. Poratni jugoslavenski komunistički režim posebice se oborio na Katoličku Crkvu kojoj je nacionalizacijom oduzeta materijalna osnova za djelovanje. Zbog imenovanja nadbiskupa Stepinca kardinalom prekinuti su diplomatski odnosi sa

Svetom Stolicom te je uslijedio novi val zaoštavanja. Diplomatski odnosi ponovno su uspostavljeni 1966. godine te pridonose stanovitom popuštanju napetosti, razvio se crkveni tisak, no ateizacija na svim razinama nije popuštala.

Poratni vandalizam iza II svjetskog rata bio je poguban za dvorce, kurije, crkve i kapela. Prepušteni su zaboravu, nemaru i zubu vremena. Crkve i kapele rasute uz naselja ili izvan njih, postale su ugrožene, ruševne i prepuštene vjetru koji je kroz polupane prozore dodirivao svete slike igrajući se našim strahovima. Križevi krajputaši nakrivili su se od tereta jednorukih razapetih svetaca. Dok su drugi tek spomenom ostali. No val promjena zahvatio je i taj dio našeg života. Polako se budeći iz ružnoga sna ponovno pronalazimo svoja unutarnja sunca, a ta svjetlost u nama otkriva posijanu ljepotu ljudskih ruku po zagorskim brežuljcima. Oko nas sve je veći broj nanovo obnovljenih, iz sna probuđenih i u život vraćenih starih građevina. Ali i tu se uz niz svijetlih primjera događaju i žalosne krajnosti. Drevni interijeri u kojim je ostala utisnuta vjekovna toplina vjere mnoštva hodočasnika koji su ih pohodili ostavljajući taj dar novim generacijama, sada se zamjenjuju novim bezdušnim materijalima. Bezgranična ljepota duhovne topline zamjenjuje se pomodarskim hladnim sjajem. Crkve traže zaštitu svoje prirodne okoline koja je nužna, danas više nego ikad. Rušenjem identiteta krajolika koji je u opasnosti od neplanskog gomilanja novih građevina bez fizionomije i mjerila, gubimo i svoju prepoznatljivu ljepotu jednostavnosti. Živopisne zagorske hiže sve više zamjenjuju arhitektonska čudovišta koja ne smiruju već uznemiruju. Mijenja se prirodni okoliš, nadopunjuje, gradi i razgrađuje stvarajući umjetnu okolinu koja nas prerasta i prijeti vlastitim uništenjem. Prostor Krapinsko-zagorske županije malih je dimenzija gdje konfiguracija terena određuje mjesto građenja, a o kojem se sve manje brine jer profit postaje jedina vodilja. Samo s ljubavlju osjeća se krajolik i samo s ljubavlju može se štititi taj isti krajolik u budućim zbivanjima. Graditeljsko nasljeđe kao arhitektonski spomenik kulture nositelj je prostornih, estetskih, kulturnih i povijesnih vrijednosti koje su ga stvarale i kojima on neprestano dograđuje svoju okolinu te prenosi na nas duhovne vrijednosti. Ostvarenje prošlosti koje je zapušteno i na očigled propada, osim što grubo narušava okoliš, guši i našu duhovnost. Ostvarenje prošlosti koje je obnovljeno pomodarskim kičarskim materijalima i oblicima, osim što grubo narušava našu duhovnost, guši i prirodni okoliš. A kako kulturnu baštinu naroda ne čine samo vrhunska dijela već i ona lokalnog ili samo ambijentalnog značaja, ostajemo odgovorni za svaku crkvu, kapelu, kuriju, dvorac, pil ili poklonac, za svaku autentičnu kuću, ali i za ono što se može dogoditi našim nemarom ili namjernim neznanjem.

Crkve se nalaze na probranim i u vrijeme građenja na gotovo nepristupačnim mjestima. Posebna se pak pažnja posvećuje hodočasničkim crkvama. Većina je njih opasana cintorom - zidnom ogradom koja s unutrašnje strane ima trjemove koji primaju u svoje hodnike hodočasnike štiteći ih od sunca i kiša nakon dugih pješaćenja. S vanjske strane cintori su često ojačani kapelama kojima se crkva simboličko širi izvan svojih zidina. Zavjetne crkve spadaju u vrlo bogato opremljene sakralne objekte jer ih je pohodilo mnoštvo hodočasnika, a vjera u čudotvorna iscjeljenja i spasenja diktirala je i sama oprema unutrašnjosti pa često nadmašuju svojom ljepotom ostala prošteništa u Hrvatskoj.

U ovom vodiču upoznajemo sakralne objekte na području Krapinsko-zagorske županije te neke crkve koje teritorijalno ne pripadaju tom području, ali zbog tradicionalnih veza i te kako utječu na život ovdašnjih žitelja. Poći ćemo u naša svetišta, hodočastit ćemo po brdima, naseljima, poljima i šumama na kojima su nekad bile ili su još uvijek crkve i kapele. Sam pojam hodočašća se u kršćanstvu javlja u drugom stoljeću. Prvotno se hodočastilo zbog znatizelje, zatim jer se to

smatralo bogougodnim mjestima, a na kraju to postaje modom koja je danas zahvatila sve društvene slojeve. I na žalost najmanje ima dodira s istinskim vrijednostima hodočašća. Mi ćemo pak hodočastiti da bi upoznali te drage zelene brege, crkvice i ljude, da bi se stopili sa njima, postali njihovim dijelom u zajedničkoj duhovnosti. A svaki polazak na hodočašće je poseban doživljaj. To znakovito vrijedi za ovo područje gdje gotovo da i nema putokaza koji bi hodočasnika uputio kako najlakše doći do crkve na brijegu pa se doživljaj često pretvara i u avanturu.

Najstariji popis s 412 župa Zagrebačke nadbiskupije potječe iz 1334. godine, a po popisu iz 1995. godine nadbiskupija broji 473 župe.

Danas je Katolička Crkva na području Republike Hrvatske teritorijalno podijeljena u 15 (nad)biskupija koje tvore:

1. RIJEČKO-SENJSKA crkvena pokrajina – nadbiskupija Rijeka
2. SPLITSKO-MAKARSKA crkvena pokrajina – nadbiskupija Split
3. ZAGREBAČKA, hrvatsko-slavonska crkvena pokrajina – nadbiskupija Zagreb
te jedna samostalna nadbiskupija: zadarska i Vojni Ordinarijat.

Posebna se služba arhiđakona u crkvi počela razvijati u 4. stoljeću, a njom je biskup arhiđakonu, koji je bio na čelu ostalih đakona, povjeravao vanjsku upravu u biskupiji. Na taj je način cijela biskupija podijeljena na manja područja, tkz. arhiđakonate. Arhiđakoni su o svom radu davali biskupu pismene izvještaje te tako nastaju knjige – protokoli vizitacija, vrlo vrijedna arhivska građa za kulturnu povijest svake župe.

Danas je zagrebačka nadbiskupija podijeljena na 13. arhiđakonata, a na području Krapinsko-zagorske županije djeluju:

1. KATEDRALNI – ima 9 dekanata među kojima su Stubički i Zaprešićki
2. ZAGORSKO-VRBOVEČKI – ima 4 dekanata i to Bednjanski, Krapinski, Tuheljsko-Pregradski, Zlatarsko-Belečki
3. KALNIČKI – ima 4 dekanata među kojima je i Zelinski

Dakle, na ovom području ima sedam crkvenih dekanata sa župama:

1. Bednjanski dekanat: dekan _____

Gornje Jesenje, a izvan područja Krapinsko-zagorske županije ovog dekanata još su župe

- Bednja, Cvetlin, Donja Višnica, Kamenica, Klenovnik, Lepoglava, Vrbno

2. Krapinski dekanat: dekan Marijan Culiak, zabočki župnik Bedekovčina, Đurmanec, Krapina, Krapinske Toplice, Petrovsko, Radoboj, sv. Križ Začretje, Veliko Trgovišće, Zabok

3. Stubički dekanat: dekan Ivan Mikec, župnik župe Laz Donja Stubica, Gornja Stubica, Laz Bistrički, Marija Bistrica, Oroslavje, Stubičke Toplice, a izvan područja Krapinsko-zagorske županije još je župa - Kraljev Vrh

4. Tuheljsko-Pregradski dekanat: dekan Nikica Špiljak, tuheljski župnik Desinić, Klanjec, Kostel, Marinci, Pregrada, Prišlin, Sutlanska Poljana, Taborsko, Tuhelj, Velika Erpenja, Vinagora, Zagorska Sela, a izvan područja Krapinsko-zagorske županije još je župa Rozga

5. Zaprešićki dekanat: dekan Stjepan Drugčević, bistranski župnik Kraljevec na Sutli, a izvan područja Krapinsko-zagorske županije još su župe - Bistra, Brdovec, Luka, Marija Gorica, Pušća, Rozga te Zaprešić I i Zaprešić II

6. Zelinski dekanat: dekan Zvonimir Martinez, gornjeriječki župnik Hrašćina, a izvan područja Krapinsko-zagorske županije još su župe -

Bedenica, Breznički Hum, Donja Zelina, Gornja Rijeka, Sveti Ivan Zelina, Veliki Bisag, Visoko

7. Zlatarsko-Belečki dekanat: dekan Josip Čukman, zlatarski župnik Belec, Konjščina, Lobar, Mače, Mihovljan, Orehovica, Zajezda, Zlatar, Zlatar Bistrica

Na prostoru Krapinsko-zagorske županije utemeljeno je tako 41 župa sa župnim crkvama te muškim samostanom u Klanjcu i Krapini te ženskim u Krapini, Mariji Bistrici, Marincima, Poredju, Vinagori.

Zagorski brežuljci s crkvicom kao krunom na glavi pokreću snažne emocije i iskazuju se na sebi svojstven način. Feudalni vladari smatrali su svojom vladarskom dužnošću gradnju crkvi. Danas kada patrona više nema, sami trebamo održavati crkve kako ne bi usahlo naše korijenje.

Izgradnja crkvenih građevina na osamljenim bregima pitomog krajolika ili u malim naseljima uz samotne seoske kuće i njihovo bogato opremanje potaknuto je namjerom katoličke crkve za vjerskim prosvjećivanjem, a potaknuto Bogorodičnim prikazanjima koja imaju čudotvorna i iscjeliteljska svojstva. Stoljećima su ti prizori uzbuđivali, ali i poticali, budeći u nama divljenja i inspiracije. Zato se otvorenih očiju ponovo okrenimo prema njima iako razmišljanja kako se samo na nekom određenom mjestu može uspostaviti poseban odnos s Bogom, nema uporišta u Isusovom učenju. Istinski klanjaoci klanjaju se Ocu u duhu i istini. Razna su hodočašća kojima prolazimo, razni su putovi kojima idemo. Nije potrebno stvarno putovati na sveta mjesta, ali su potrebna duhovna putovanja kako bi odbacili svoje strahove, kako bi srušili ograde u kojima smo zatvoreni, kako bi otvorili duhovne vidike svog života na putu samopoštovanja. No putovali mi u privatnosti vlastitih molitvi ili pak stvarnim cestama, uz ovaj vodič svatko može pronaći svoj hodočasnički put. Vodio on prašnjavim stazama kroz zelene brežuljke ili kroz skrivene misli naše intime do otvorene spoznaje.

Malo je toga tiskano o temi spomenika kulture na području Krapinsko-zagorske županije i zapravo se može reći da poslije Gjura Szaboa i njegovih putopisa objavljenim od 1912. do 1914. godine pod nazivom „Spomenici kotara Krapina i Zlatar“ te „Spomenici kotara Klanjec i Pregrada“ kao i knjige „Kroz Hrvatsko zagorje“ iz 1939. godine, nije tiskano ni jedno ozbiljnije tj. detaljnije djelo na tu temu. Ovome svakako još treba dodati „Barokni dvorci Hrvatskog zagorja“ Vladimira Markovića i „Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja“ Mladena Obada Ščitarocija. Tek u tim izdanjima može se pročitati nešto više o kulturnim spomenicima zagorskog kraja. U oči upada podatak o dosta porušenih spomenika, a taj se trend naprosto nastavlja i dalje bez nekih konkretnih naznaka njegovog zaustavljanja. Osigurati opstanak zagorskih dvoraca koji su zrcala kulture naroda nacionalni je dug prema precima i obaveza prema budućem naraštaju.

Samo zajedničkim naporima, kulturne i duhovne obnove koja će bit izvor i nadahnuće novih moralnih zasada u novom tisućljeću i dalje će naše crkvice i kapele, naši dvorci i naše hižice kak zvijezde svijetliti po brežuljcima naših srca jer povijesna, kao i prirodna baština, uvjet su opstanka i naši nezamjenjivi resursi dugoročnog razvoja.